

Marijana Mikulandra, mag.hist.

DRUŠTVENO-GOSPODARSKE PRILIKE U ŠIBENIKU ZA VRIJEME FRANCUSKE UPRAVE

Pregledni rad / Review
UDK 94(497.5 Šibenik)

Početak 19. stoljeća Šibenik karakterizira smjena dviju vlasti austrijske i francuske što je bio rezultat velikih političkih, ekonomskih i drugih odnosa među silama na europskoj političkoj pozornici. Dolaskom Francuza u Šibenik dogodile su se dugoročne korijene društvene, gospodarske i socijalne promjene, koje su u konačnici rezultirale ukidanjem kmet-skih odnosa, reformom upravne vlasti sudstva, znatnim poboljšanjem zdravstvenih kapaciteta, povećanom kvalitetom obrazovanja, ukidanjem staleških cehova, liberalizacijom zanatstva i razvitkom prometnica. Unatoč naprednim mjerama, najveći dio Šibenčana neprijateljski je gledao na Francuze.

Ključne riječi: početak 19. stoljeća, Šibenik, kratkotrajna francuska uprava.

1. Uvod

U radu se daje prikaz društveno-gospodarskih obilježja i niza reformi u Šibeniku za vrijeme francuske uprave (1806.-1813.), koji su omogućili znatno poboljšanje društvenih prilika na području zdravstva, obrazovanja, pravosuđa, ukidanje staleških cehova i liberalizaciju zanatstva u samome gradu, te da stare municipalne tradicije posustanu pred novim građanskim društvom u kojem su barem formalno jednaka prava svih građana pred zakonom. U tom procesu značajnih promjena funkcioniranja društvene zajednice u svim sferama društva, rađaju se i budući preduvjeti za gospodarski razvoj grada, koji je početkom 19. stoljeća bio zapušten, a proizvodni procesi bili su svedeni samo na sitnoobrtničku djelatnost, koja ponekad nije zadovoljavala ni osnovne potrebe lokalnog stanovništva. Pokušaji reformi francuske uprave u Dalmaciji koje se nisu provele prema zamišljenom planu zbivali su se u kontekstu krupnih političko-ekonomskih mijena i vojnih operacija u Europi u vrijeme Napoleon-skih ratova.

Temeljne metode istraživanja, kojima sam se koristila u ovom radu su analiza postojeće literature o francuskoj upravi u Dalmaciji, kao i komparativna analiza relevantnih arhivskih izvora. Dakle, ovaj rad je sinteza proučene građe, s zaključcima o općim društvenim i ekonomskim strukturama, procesima i međudodnosima u Šibeniku na početku 19. st. U radu su istaknuti uzroci koji su doveli do teškog stanja gospodarske zapuštenosti, neostvarivanja robnih viškova čija je posljedica bilo nepostojanje izvoza robe i razmjene dobara, što je pak

dovelo do nestašice hrane, nedostatka sirovina, nezaposlenosti, društvene letargije u svojevrsnoj društvenoj anarhiji koja je rezultirala protufrancuskim pobunama.

Cilj rada je razmotriti naslijeđena stanja i (ne)prilike s kojima se susrela kratkotrajna francuska uprava, zatim analizirati niz modernizacijskih mjera francuskih upravitelja koje su donijele odgovarajuće promjene u različitim sferama društvenog života što je bilo presudno da se barem donekle potakne ekonomski razvoj Šibenika.

2. Kratak prikaz političkih prilika

Poraz Austrije kod Austerlitz 2. prosinca 1805. godine za posljedicu je, uz ostalo, imao kraj prve austrijske uprave nad Dalmacijom. Sjajna pobjeda velike francuske vojske u trenutku je preokrenula političku situaciju u Dalmaciji. Naime, prema Požunskom miru Austrija je Napoleonovoj Francuskoj morala ustupiti Dalmaciju.¹ Osnažen postignutim mirom Napoleon je započeo reorganizaciju vazalnih država i pokrajina, koje su mu pripale spomenutim mirovnim ugovorom. Dolazak nove političke elite u Dalmaciju označio je proglašavanje generala Dumasa (od 19. veljače 1806.) kojim je Dalmacija priključena Kraljevini Italiji, na čijem čelu je Napoleon postavio, kao vicekralja, svog pastorka Beauharnaisa. Međutim anarhične prilike koje su zavladaile po dalmatinskim gradovima nametale su potrebu osnivanja jedne posebne vlade za to područje, te je tako Napoleon 26. travnja 1806. godine postavio za generalnog providura Dalmacije Vicenza Dandola, a za vojnog upravitelja Dalmacije Augustea Marmonta.² Dao im je zadaću da pokušaju riješiti stoljećima duboko nagomilane i neriješene probleme venecijanskih političkih, upravnih, vojnih i financijskih struktura. Marmont je odmah shvatio da je uklapanje Dalmacije u Talijansko kraljevstvo fatalna pogreška, te da providur sa svojom svitom izaziva i potencira neposluh hrvatskoga pučanstva prema francuskoj upravi. Isto tako, shvatio je da sustavne društvene reforme i oživljavanje zapuštenog i zaostalog gospodarstva neće teći predviđenim tokovima.³ Reforme je trebalo provoditi polako, jer su društveni odnosi i prilike u Dalmaciji zahtijevale krajnju opreznost u provođenju. Dalmacija je podijeljena na četiri okružja: zadarsko, šibensko, splitsko i makarsko. Okružja su se dijelila na kotare, a kotari na općine. Nakon mira u Schonbrunnu 1809. od Dalmacije, Istre, Hrvatske, Vojne Krajine, Koruške, Kranjske, Goričkog područja i Trsta osnivaju se Ilirske pokrajine sa sjedištem u Ljubljani.⁴ Tom prilikom došlo je do reorganizacije sustava vlasti u novonastalim francuskim pokrajinama. Tada je opozvan i generalni providur Dandolo, a za generalnog guvernera Ilirskih pokrajina imenovan je maršal Marmont.⁵ No, to je vrijeme kada je Europa ušla u eru velikih događaja i promjena, (stvara se europski protufrancuski savez) koje su razumljivo odrazile se i na Dalmaciju, pa tako i na Šibenik. Nakon Napoleonove propasti u Rusiji uslijedili su koncentrični napadi na francuske posjede pa je nedugo nakon toga uslijedio konačan kraj francuskog imperijalnog carstva i odlazak Francuza iz Dalmacije i ostalih hrvatskih regija koje su bile u sastavu ilirskih pokrajina.⁶

¹ Čulinović, 1976: 306

² Grubišić, 1974: 124

³ Mimica, 2010: 515, 519

⁴ Kozličić, 2010: 99

⁵ Mimica, 2010: 526

⁶ Grubišić, 1974: 126

3. Društvene prilike Šibenika od 1806. – 1813. godine

Za vrijeme francuske uprave, a ta podjela datira stoljećima ranije, šibensko društvo (kao i ostali dijelovi Dalmacije koja je bila pod mletačkom upravom) je bilo organizirano u dva staleža: plemiće i pučane.⁷ Plemići su dominirali nad pučanima, te su monopolizirali obrazovanje i visoke funkcije u šibenskoj gradskoj upravi. Živjeli su u središtu grada, imali relativno veliki stambeni prostor u višekaticama s portalima, balkonima i lijepim stubištem. Pučani su bili snaga kojoj je pripadalo oko 95 % tadašnjeg stanovništva grada Šibenika,⁸ te se taj podređeni sloj društva, lišen nekih od osnovnih demokratskih građanskih prava, sastojao od širokog spektra neplemićkih obitelji koje su se dijelile na građane, zanatljuje, teške i gradsku sirotinju.

Šibenski težaci živjeli su u malim nastambama gdje su često jedino pregrade dijelile prostor za ljude od onoga za životinje.⁹ Sirotinjski oskudan izgled tih nastamba odavao je teške životne uvjete težaka. Šibenski težak hranio se uglavnom ječmenim kruhom, kašom od ječma i raznim povrćem. Za vrijeme crkvenih praznika i za vrijeme poljskih radova jeo je bravetinu i kozletinu, malo suhog svinjskog mesa, jaja i suhe smokve, ne mogavši uglavnom podmiriti svoje prehrambene potrebe.¹⁰ Dakle, šibensko društvo u prvom desetljeću 19. stoljeća je staleško i temeljilo na sustavu stare staleške suprotnosti, koja se najbolje osjetila u nadolazećim anarhičnim protufrancuskim pojavama. Stoljećima je vlast privilegiranih gradskih vrhova, sputavala pučane stežući ih u okvire koji su bili protivni njihovim interesima. Dolaskom francuske vlasti, najavljene su i planirane mnoge modernizacijske mjere koje su neminovno pretpostavljale ukidanje starih prava i povlastica povlaštenih, rušenje društvenih barijera, sa zvučnim frazama o građanskoj jednakosti i ravnopravnosti. Ipak, poduzete mjere nisu se mogle u potpunosti primijeniti, jer je svakodnevica, koja je stoljećima stajala na stupnju baštinjene arhaične zaostalosti, bila u mnogočemu drugačija. Veliki i temeljiti revolucionarni zahvati u društvenom životu, primjereni idejama nove francuske države, nisu se odvijali zamišljenim tokovima iz više razloga. Unatoč tome, razdoblje francuske vladavine je bila odlučna prekretnica koja je pokrenula društvene promjene u Šibeniku dovodeći novi sustav društvenih vrijednosti, prema kojima je bilo važno poboljšati i proširiti zdravstvenu službu (dotada zanemarenu) za sve građane, preurediti bolnice, reorganizirati školstvo, uvesti novi sustav pravosuđa po kojem je sudska djelatnost odvojena od uprave, kao i ukinuti vlastelinsko sudstvo (s isljedničkim metodama poput mučenja i batinanja) izjednačivši sve ljude pred sudovima. Sve te najavljene mjere u mnogočemu su trebale pučanima olakšati svakidašnji život. Tako je neposredno nakon dolaska Francuza, 1807. godine, u Šibeniku otvorena prva moderna bolnica, s dvije bolesničke sobe (za muškarce i za žene) s po osam bolesničkih kreveta, ali bez tekuće vode, kanalizacije i mrtvačnice. Bolnica se gradila na račun državnog

⁷ Čulinović, 1976: 294, 295

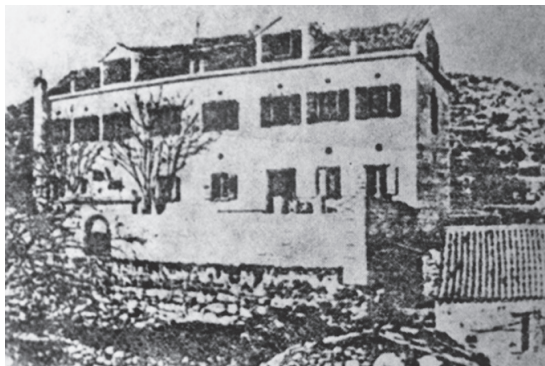
⁸ Tambača, 1998: 171

⁹ Kragliski dalmatin br. 28, petak 8. srpnja 1808. godine, donosi podatke da je Šibenik 1807. godine imao 23,178 ovaca dok je slijedeće godine broj ovaca porastao na 27,980 tisuća, zatim da je Šibenik 1807. godine također imao 14,487 koza dok je slijedeće godine broj koza porastao na 19,973 tisuća, potom da je 1807. Šibenik imao 251 svinju a slijedeće godine deset svinja manje, te naposljetku da je Šibenik 1807. godine imao 1,874 vola a slijedeće 1808. godine broj volova se povećao te je iznosio 2,290. Svi ovi podatci svjedoče nam o iznimno teškim životnim uvjetima šibenskih težaka te su pokazatelji da je ukupan broj životinja u gradu 1807. godine je iznosio 39.790 tisuća, a 1808. godine je iznosio 50.484 tisuće, što nam ukazuje na to da je 1807. godine odnos snaga u životnom prostoru između ljudi i životinja skoro 1:1.95 u korist životinja, dok već slijedeće 1808. godine taj broj prelazi 1:2.2 u korist životinja.

¹⁰ Tambača, 1998: 171

troška, kao i dobrovoljnim prilozima Šibenčana. Tom prilikom ustanovljena su prava i dužnosti liječnika, ljekarnika i primalja. Bolesnici nisu plaćali ništa za smještaj, liječenje i prehranu.¹¹

Slika 1. Šibenska bolnica iz 1807. godine

Izvor: Grubišić, 1974: 121.

Nizom komunalnih akcija provedene su higijenske mjere u nastojanju da se spriječe ili barem smanje izvori zaraze, pa je tako uređena protuepidemiološka zaštita, te je cijepljena većina pučana, zabranjena su pokapanja u crkvama i njihovoj neposrednoj blizini, a započelo je i sustavno organiziranje isušivanja močvarnih predjela u šibenskom kotaru. Osnovana je tada i Javna Dobrotvornost, organizacija koja je brinula o gradskoj sirotinji, beskućnicima, ubogima i zapuštenoj djeci te starcima bez odgovarajuće skrbi. U te svrhe su se skupljali doprinosi javno ili u crkvama, primani su darovi, a ubirani su i porezi od igara i zabava. U tim doprinosima i darovima Javnoj Dobrotvornosti istakao se imućni Šibenčanin, dr. Nikola Mistura, sudac i odvjetnik, potomak stare šibenske plemićke obitelji.¹²

U Šibeniku je 1. travnja 1808. godine otvoreno i sirotište, koje je osnovano kao posebna ustanova i koje se nalazilo u nepoznatoj kući u samom gradu, vjerojatno uz franjevački samostan.¹³ Siroče se javnim proglasom davalo zainteresiranim osobama na prehranu. Samo rijetka siročad su se održala na životu, jer „milosrđe“ hranitelja nije prelazilo granice novčanih donacija za određeno siroče.

U procesu novih društvenih reformi od izuzetne važnosti je bilo i utemeljenje prve javne srednje škole šibenske gimnazije, 15. studenoga 1806. godine. Prvi upravitelj gimnazije bio je redovnik Petar Antun Castellani koji je ujedno predavao filozofiju i matematiku.¹⁴ Ta prva trirazredna srednja škola bila je smještena u samostanu sv. Frane, u skućenim i uskim prostorijama, koje su bilo nedovoljno opremljene namještajem, tako da se ponekad za pojedine razrede moralo posuđivati klupe iz crkve sv. Frane. Nastavni jezik u prvoj šibenskoj gimnaziji bio je talijanski.¹⁵

¹¹ Grmek, 1976: 532

¹² Stošić, 1936: 58

¹³ Čulinović, 1976: 309

¹⁴ Marković, 2009: 74

¹⁵ Bralić, 2010: 540

Unatoč krupnim koracima u razvitku nekih novih pravednijih društvenih odnosa, sve više je raslo nezadovoljstvo Šibenčana protiv francuske uprave. Šibenčani su vrlo teško osjećali pritisak francuskog terora pri izgradnji cesta i putova koji su kroz stoljeća stajali nepopravljeni, zasipani kamenjem i zemljom, a novi se do tada desetljećima nisu ni gradili¹⁶ (u vojno-strateškom i gospodarskom pogledu to je bio i jedini mogući izbor s obzirom na pomorsku blokadu Jadrana od strane Rusije i Velike Britanije) te je lokalno stanovništvo protestiralo zbog javnih radova u kojima su bili prisilno angažirani.¹⁷ Kod pučana to je pojačavalo ogorčenost protiv francuske uprave, kao i prisilno novačenje stanovništva za „dalmatinsku legiju“. Uz sve to, dodatno ogorčenje Šibenčana je izazvao i omraženi javni namet, koji se otada morao početi plaćati u novcu, a koji se dotada plaćao u naturi.¹⁸ U međuvremenu, pojavili su se neprijateljstvo i prijepori između šibenskog nižeg svećenstva i francuske civilne uprave (Dandola) koja se spremala provesti reforme i na crkvenom polju (ukidanje biskupije, reforma sjemeništa, ukidanje bratovština). Župnici franjevci su, postali ovisni o biskupima, uz intenciju da im se pomalo oduzmu sve župe i da budu zamijenjeni sa svjetovnim svećenstvom. Učinak te reforme koja je za svoj cilj imala da se stvori civilna konstitucija klera je rezultirao nepovjerenjem klera prema političkoj vlasti. „Seljaci po porijeklu, po načinu odgoja i načinu života- oni će izvršiti na seljake apsolutni utjecaj, a taj će biti da stalno propovijedaju pobunu.“¹⁹ Šibenski puk i niže svećenstvo žestoko su mrzili Francuze i njihovu upravu, gledajući u njima nevjernike i provoditelje terora, progonitelje svećenika i redovnika, zagovornike sekularizacije (rastave Crkve i države), izrabljivače i tuđinsku nametnutu vlast. Francuzi su nastojali u kratkom vremenu provesti mnoge reforme, u gradu u kojem se golema većina stanovništva bavila poljodjelstvom i ribarstvom, a formiranje jakog građanskog društva bilo je tek u začetcima.²⁰ Svi ti razlozi potaknuli su Šibenčane da u srpnju 1809. godine, za vrijeme trajanja austrijsko-francuskoga rata, organiziraju pobunu. U Šibeniku je došlo do anarhične situacije i nereda. Mase pučana i težaka bile su samo naizgled usmjerene protiv Francuza. Oni su nastojali tom prilikom spaliti arhive kako bi se izgubili dokazi o vlasništvu plemićkih gospodskih zemalja, zatim su opljačkali neke trgovine, kao i novac iz fiskalne komore.²¹ Tako se pokret šibenskih pučana i težaka usmjerio, zapravo, protiv posjednika plemića i bogate gospode. Protufrancuski ustanak je ugušen, te je osnovan Francuski specijalni vojni sud koji zasjedao u Šibeniku od 23. do 28 veljače raspravljajući o optužbama protiv šibenskih pobunjenika. Nakon duge rasprave Vojni specijalni sud osudio je mnoge Šibenčane na razne visoke kazne.

Nakon osnivanja Ilirskih pokrajina francuska vlast u Šibeniku je bila svakako radikalnija u svim sferama javnoga života. Njen način poimanja vlade i pokretački motivi modernizacije u smislu svrhovitosti i djelotvornosti bili su argument kojim su poticane promjene, nametane i vođene odozgora, bez dijaloga s relevantnim društvenim akterima: predstavnicima plem-

¹⁶ Kraglski dalmatin, broj 31. Petak 29. Srpnja 1808. („Prie godisca 1806. neimmasce Dalmaczia drughich putovaa po kojimi mogahu prolaziti kocie nego onni put koji na priliku jedne trinughlicze sdruxevasce Zadar, Knin i Sibenik. Godisca 1806. Dalmaczia neimmasce, kako rekosmo, nego malahnih komadaa puta: ova ista Dalmaczia godiscta 1807. vidilaje putovaa dughih na stotine migliaa.“

¹⁷ Daši, arhivski fond; rukopisni spisi Općine Šibenik 1806. – 1813., kutija broj 4.

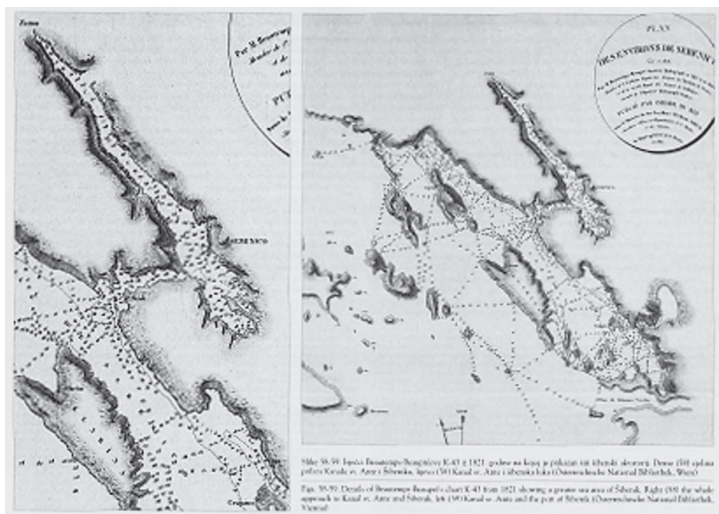
¹⁸ Čulinović, 1976: 307

¹⁹ Pisani, 1893: 232-234

²⁰ Mimica, 2010: 519

²¹ Daši, arhivski fond; rukopisni spisi Općine Šibenik 1806. -1813., kutija broj 6.

Slika 2-3. Isječci *Beautemps-Beaupreove* K-43 iz 1821. godine na kojoj je prikazan širi šibenski akvatorij. Desno (2) cjelina prilaza kanalu sv. Ante i Šibeniku, lijevo (3) Kanal sv. Ante i šibenska luka.

Izvor: Kozličić, 2006: 100

stva, svećenstva, građanstva i seljaštva. Izgrađeni su novi putovi i drugi infrastrukturni zahvati u kojima je aktivno sudjelovao inženjer i kartograf Frane Zavorović, upravitelj javnih radova u Dalmaciji.²² U nastavku pokušaja svekolike modernizacije i prosvjetiteljskog duha, francuske su vlasti organizirale prvu znanstvenu hidrografsku izmjeru istočnog Jadrana. U sklopu te izmjere izrađen je pomorski plan luke Šibenik, kao i pomorska karta prilaza luci Šibenik, pri čemu su korištena bogata iskustva francuskih hidrografa kako bi geografska stvarnost bila prikazana što preciznije.²³

4. Demografska obilježja Šibenika u vrijeme francuske uprave

Šibenski kotar je u ljeto 1806. godine imao 22.430 tisuće stanovnika od čega je na gradskom području živjelo oko 5.000.²⁴ Šibenik se tada dijelio na Grad i dva gradska predjela: Dolac i Varoš.

Stopa mortaliteta u Šibeniku je bila veoma visoka, oko 30%. Mortalitet dojenčadi i male djece je bio katastrofalan, a među glavnim uzrocima su bili akutni gastroenteritis i variola.²⁵ Jedan od razloga visokog mortaliteta je i taj što je u vrijeme napoleonskih ratova Šibenik teško stradavao, neki su stradali od epidemije pjegavca koja je počela 1806. godine u francuskom vojničkom logoru kod Drniša, gdje su se novačili vojnici za dalmatinsku legiju, koja se proširila i na civilno stanovništvo Šibenskog kotara i sam grad Šibenik.²⁶

²² Stošić, 1936: 98

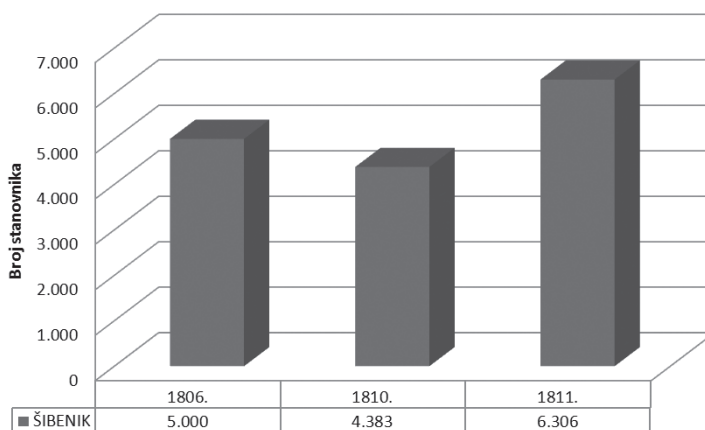
²³ Kozličić, 2006: 101-111

²⁴ Šupuk, 1985: 17

²⁵ Grmek, 1976: 531

²⁶ Grmek, 1976: 534

Slika 4. Prikaz broja stanovnika u Šibeniku za vrijeme francuske uprave

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz Šupuk, 1972: 87-97.

Od demografskih obilježja stanovništvo po spolu pokazuje zanimljiv demografski trend: manji broj žena u gradskom predjelu Dolac koji se pojavljuje konstantno za vrijeme francuske uprave, dok je u gradskom predjelu Varoš nešto bolje stanje u korist žena, a u Gradu višak žena,²⁷ što je razlika u strukturi stanovništva gradskih predgrađa i Grada u kojima je muškaraca manje što je direktna posljedica iscrpljujućih imperijalnih Napoleonovih ratova i intenzivnijeg umiranja.

Prema djelomičnom podatku o obrazovnom obilježju grada Šibenika iz 1810. godine, u osnovnoj muškoj školi bilo je na 4.383 stanovnika, samo 105 učenika, što je svega 2,4% od ukupnog stanovništva grada Šibenika. Dakle, mali je broj djece polazio osnovnu školu, iz čega se može zaključiti kako školstvo kao organizirani oblik državne skrbi do tada uopće nije postojalo. No, uslijedile su još gore prilike, pa je tako iscrpljena fiskalna moć općine Šibenik, podlegla pod brojnim izdancima te nije mogla više financirati pučku školu u Šibeniku, koja je zatvorena 1812. godine.²⁸ Dok se u pučkoj školi (dok se nije zatvorila) moglo naći i dijete ponekog težaka, gimnaziju su uglavnom pohađala djeca plemića i ponekog građanina. Unatoč malom broju Šibenčana koji je pohađao osnovnoškolsku spremu, još je manji broj postizavao trajnu osnovnu pismenost.²⁹

Statistički podatci o vjeroispovijesti stanovnika grada Šibenika 1810. godine govore u prilog tome da je Šibenik krajem prvog desetljeća 19. stoljeća pružao sliku raznorodnosti i vjerske različitosti što se pak odrazilo na navike, shvaćanja, školovanje i kulturu njegovih građana.³⁰

²⁷ Šupuk, 1985: 18

²⁸ Bralić, 2010: 539

²⁹ Šupuk, 1985: 20

³⁰ Šupuk, 1985: 26

Tablica 1. Prikaz stanovništva Šibenika i gradskih predgrađa po vjeroispovijesti za 1810. godinu.

Vjeroispovijest	Grad	Dolac	Varoš	Ukupno
Katolici	1983	771	1220	3974
Pravoslavci	260	15	134	409

Izvor: Šupuk, 1985: 15-29.

5. Gospodarske prilike u Šibeniku za vrijeme francuske uprave

Šibenik je početkom 19. stoljeća ubrojen u red većih i značajnih administrativno-teritorijalnih jedinica Dalmacije.³¹ Taj je grad u to vrijeme imao površinu od 28 talijanskih četvornih milja (svaka četvorna milja iznosila je 3.5966 km²), te je imao obrađene poljoprivredne površine 2856 „campi“, a neobrađene površine (šume, pašnjaci, krš) 20.292, a svega 23. 148 „campi“ vinogradske površine.³² No, razvitak društvenih odnosa i proizvodnih snaga nije odgovarao teritorijalnoj i površinskoj konstelaciji snaga. Uvidjevši to Dandolo je poduzeo čitav niz akcija za unaprjeđenje poljoprivrede već 1806. godine. U memorandumu koji je uputio Napoleonu predložio je osnivanje većega voćnog i loznog rasadnika, iz kojeg će narodu besplatno davati voćne i lozne sadnice, te je ujedno preporučio sadnju krumpira, uzgoj povrća, unaprjeđenje stočarstva i u tu svrhu proširenje uzgoja krmnog bilja. Sa svog imanja u Vareseu dao je dopremiti 100 najboljih ovnova pasmine merinos, te ih besplatno podijelio uzgajivačima ovaca. Sljedeća akcija u nizu podizanja i organiziranja poljoprivrede bila je naredba o poljskom redarstvu, prema kojoj su se štete na oranicama trebale naplaćivati dvostruko, a na lozi i maslinama trostruko. Istom naredbom zabranjeno je voditi stoku na ispašu u vinograde nakon berbe. Iz svega toga je razvidno kako do tada, a i za vrijeme francuske uprave, u Šibeniku nije postojala ni jedna organizirana tvornica koja bi radila na jačanju ekonomskih zbivanja tadašnjeg Šibenika. Ako se takva situacija usporedi s nekima od vodećih mediteranskih gradova toga doba, poput francuskog Marseillea gdje je egzistirala tvornica sapuna koja je organizirano zapošljavala između 800 i 1000 ljudi, onda je sasvim razvidno kako organizirana proizvodna djelatnost koja je stup ekonomskog napretka jednog društva, u tadašnjem Šibeniku ne postoji.³³ Primjerice, u manjim gradovima od Šibenika postojala je industrija i s njom vezano obrtništvo, trgovina i novčarstvo. To pokazuje gospodarsku zaostalost hrvatskih jadranskih gradova. Francuzi su poznajući prilike u svojim obalnim gradovima mogli uočiti loše stanje hrvatskih primorskih gradova i suočeni s tim stanjem poduzeti neke gospodarske mjere polazeći od iskustva svojih sredozemnih gradova. U vrijeme francuske uprave u Šibeniku je organizirana izvozu orijentirana proizvodnja hrane, tekstila i ostalih roba zapravo nije postojala. Po podatcima iz 1807. i 1813. godine u Šibeniku je bilo 8 drvodjelaca, 8 cipelara, 5 zidara, 1 urar i 1 zlatar. To pokazuje da nije bilo nikakve organizirane proizvodne djelatnosti već su bili aktivni samo neki sitni zanatski obrti za potrebe lokalnog stanovništva. Uvidjevši tu katastrofalnu situaciju Francuzi su osnovali u Šibeniku 1807. godine trgovačku komisiju koja se brinula za slobodu trgovanja, te su od tada, turske karavane dvaput tjedno prispijevale u Šibenik. Tako su grad Šibenik i njegovo zaleđe bili dobro opskr-

³¹ Pederin, 2006: 7-8

³² Tambača, 1998: 139

³³ Anderson, 2007: 26

bljeni robom iz unutrašnjosti. Ali od toga, u proizvodnom procesu, nije bilo prevelike koristi jer je u Šibeniku tih godina zavladała kronična nestašica proizvoda za izvoz. Tlo se još uvijek primitivno obrađivalo, a nije bilo ni dovoljno smokava, badema i rogača te je stoga izvoz u inozemstvo bio ograničen na male količine vina (šibenske maraštine), prošeka, rakije, maslinovog ulja i slane ribe. Jedan u nizu pokušaja Francuza da unaprijede trgovinu i spriječe dotadašnje zloupotrebe je bilo i uvođenje francuskog novčanog sustava. Iz optjecaja su izbačene mletačke lire i austrijski novac, a uvedene su Napoleonove lire.³⁴ No ni od toga nije bilo prevelike koristi jer je uslijedilo još gore stanje u šibenskoj trgovini na koju je negativno utjecao gusarski rat koji se rasplamsao u Sredozemnom moru 1808. godine.³⁵ Zbog britanske pomorske blokade i njihovoga poticaja gusarstva na Jadranu, nije uspio slobodni sajam u Šibeniku. Aktualizirano je pitanje uvoza raznih prehrambenih proizvoda, tako i šećera.³⁶ Još teže je bilo kada je dvostruko poskupjela pšenica. Zbog unutarnjih i vanjskih prilika francuska uprava nije uspjela razviti lokalno gospodarstvo, niti je uspjela steći naklonost puka koji nije prihvaćao nove zamisli i nastojanja jer nije bio dovoljno zreo za korjenitu promjenu starog zaostalog načina života.³⁷

6. Zaključak

Dolaskom francuske vlasti u Šibenik odvijaju se važni događaji evolucije šibenskog društva u smislu nastajanja univerzalne slobode, demokratskih prava za svakog čovjeka. Početne antipatije pučana prema francuskoj vlasti u Šibeniku, vrlo brzo su se pretvorile u otvorenu nenaklonost, koja će veće značenje dobiti u protufrancuskim nemirima koji su 1809. godine zahvatili čitav grad. No, ipak su Francuzi uspjeli ostati odlučna politička snaga u gradu Šibeniku do 1813. godine. Do tada su Francuzi uspjeli Šibenik izvući iz srednjovjekovnog mrtvila uvođenjem i donošenjem novih revolucionarnih društvenih ideja (osnivanje i otvaranje prve bolnice, provođenje protuepidemiološke zaštite stanovništva, osnivanje gimnazije, otvaranje sirotišta i Javne Dobrotvornosti, uređenje modernog sudstva, izgradnja prometne infrastrukture i unaprijeđenje poljoprivrede i trgovine). Te napredne mjere uglavnom nisu uspjele prodrijeti do nižih društvenih slojeva, na način kako su to zamišljali Francuzi. Planirane, ostvarene i nesumnjivo progresivne reforme za početak 19. stoljeća, uravnotežile su neke negativne aspekte francuske vlasti, kao što je primjerice, bilo masovno novačenje Šibenčana za beskrajne i iscrpljujuće Napoleonove ratove u dalekim zemljama. No, nakon sedam godina provođenja reformi, pokazalo se da one nisu bile dovoljne da bi značajnije unaprijedile šibensko gospodarstvo. Najveći dio Šibenčana je neprijateljski gledao na Francuze jer je smatrao da je njihova intencija bila podčinjavanje novih posjeda višim gospodarskim interesima imperijalne Francuske. Ipak, gospodarska evolucija toga vremena u Šibeniku, u kojem nije postojala industrija, donekle je zahvatila samo stoljećima zapuštenu poljoprivredu. Nevjerojatnom upornošću Francuzi su u Šibeniku nastojali velikim događajima i promjenama osuvremeniti zapostavljeno šibensko društvo i gospodarstvo te donijeti mali dio vlastite socijalne i ekonomske kulture.

³⁴ Mimica, 2010: 529

³⁵ Pederin, 2003: 306

³⁶ Tambača, 1988: 153

³⁷ Mimica, 2010: 529

LITERATURA

1. Anderson, M. J. (2007.), *Daily Life during the French Revolution*, Greenwood Press, Wesport, Connecticut – London
2. Bralić, A. (2010.), *Osnovno i srednje školstvo u Dalmaciji za francuske uprave (1806.-1913.) i uloga Vicenza Dandola*, Hrvati i Ilirske pokrajine (1809.-1813.) zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Ilirskih pokrajina, ur. akademik Franjo Šanjek, HAZU, Zagreb, 535-544.
3. Čulinović, F. (1976.), *Šibenik od pada Venecije do sloma francuske vlasti 1797.-1813.*, Spomen zbornik o 900. obljetnici prvog spomena grada Šibenika, svezak II, ur. Slavo Grubišić, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 289-313.
4. Državni arhiv Šibenik, Arhivski centar Šibenik, arhivski fond; rukopisni spisi Općine Šibenik 1806. – 1813., kutija broj 4.
5. Državni arhiv Šibenik, Arhivski centar Šibenik, arhivski fond; rukopisni spisi Općine Šibenik 1806. -1813., kutija broj 6.
6. Grmek D. M. (1976.), *Zdravstvene prilike i medicina u Šibeniku do početka 20. stoljeća*, Spomen zbornik o 900. obljetnici prvog spomena grada Šibenika, svezak II, ur. Slavo Grubišić, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 521-536.
7. Grubišić, S. (1974.), *Šibenik kroz stoljeća*, Muzej grada Šibenika, svezak IV, ur. Slavo Grubišić, Šibenik
8. Il regio Dalmata, Kraglski dalmatin, 1806-1810., Zadar
9. Kozličić, M. (2010.), *Francuski doprinos novom vojnoprategskom vrednovanju jadranskog prostora*, Hrvati i Ilirske pokrajine (1809.-1813.), zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Ilirskih pokrajina, ur. akademik Franjo Šanjek, HAZU, Zagreb, 99-138.
10. Kozličić, M. (2006.), *Istočni Jadran u djelu Beautemps-Beauprea*, Hrvatski hidrografski institut, Split
11. Marković, J. (2009.), *Šibenik u doba modernizacije*, Institut za povijest umjetnosti – Zagreb, Gradska knjižnica Juraj Šižgorić – Šibenik, Zagreb – Šibenik
12. Mimica, B. (2010.), *Francuska uprava u Dalmaciji (1805.-1809.) i Ilirske pokrajine (1809.-1813.) s posebnim osvrtom na uporabu novca*, Hrvati i Ilirske pokrajine (1809.-1813.) zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Ilirskih pokrajina, ur. akademik Franjo Šanjek, HAZU, Zagreb, 509-534.
13. Pederin, I. (2003.), *Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.*, Radovi zavoda za povijesne znanosti, svezak 45/2003., ur. Franjo Šanjek, HAZU, Zadar, 291-308.
14. Pederin, I. (2006.), *Vojni i vojno pomorski, gospodarski, kulturni i crkveni sustav francuske vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama*, Časopis Matice hrvatske, Kolo, br. 3, Zagreb, 5-35.
15. Pisani, P. (1893.), *La Dalmatie de 1797 a 1815*, Alphonse Picard et fils, Paris
16. Stošić, K. (1936.), *Galerija uglednih Šibenčana*, Tiskara „Kačić“, Šibenik

17. Šupuk, A. (1985.), *Marginalije o Šibeniku, njegovu stanovništvu i antroponimima u devetnaestom stoljeću*, Čakavska rič, br. 2, Split, 15-29.
18. Šupuk, A. (1972.), *Stanovništvo Šibenika od početka XIX. stoljeća do kraja sedamdesetih godina*, Znanstveni skup Dalmacija 1870., ur. Dinko Foretić, Zadar, 87-97.
19. Tambača, A. (1998.), *Vinogradarstvo i vinarstvo šibenskog kraja kroz stoljeća*, Matica hrvatska, Ogranak Šibenik, Šibenik

Summary

SOCIAL-ECONOMY CONDITIONS IN THE ŠIBENIK AT THE TIME OF FRENCH GOVERNMENT

At the beginning of the 19th century Šibenik characterized shift two Austrian and French authorities as a result of major political military, economic and other relations between the powers of the European political stage. With the arrival of the French in Šibenik, there have been long-term roots of social, economic, and social changes that eventually resulted in the abolition of serfs relations, reform of the administrative authorities and the judiciary in significant improvement of health facilities, increasing the quality of education, the abolition of class guilds, craft liberalization and the development of roads. Despite progressive measures, most of the inhabitants of Šibenik hostile looked at the French.

Keywords: Dalmatia, Šibenik, the French government, social conditions.